

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

CONTINGENȚĂ ȘI NECESITATE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

**Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. Ciomoș Virgil**

**Student-doctorand:
Sas Daniel**

2026

Cuprins

1.	Introducere	5
2.	Determinarea empirică a afectului	11
2.1	Observații preliminare	11
2.2	Sunt ideile reprezentări adecvate ale obiectelor?	12
2.3	Alte observații relevante	13
2.4	Miza și / sau implicațiile sistemului lui Hume	13
2.5	Despre natura convingerii sau a credinței (<i>belief</i>) în adevărul (unui fapt) sau în valoarea de adevăr a unei propoziții	22
2.6	Alte observații relevante	26
2.7	Afectarea originară	31
2.8	Implicații pentru teza noastră	34
2.9	Despre relația cauzală	35
2.10	O teorie (empirică) referitoare la activitatea sensibilă	39
2.11	Originea imaginară a ficțiunilor filozofice	40
2.12	Despre identitatea persoanei	45
2.13	Libertate vs. necesitate	48
2.14	Raportul dintre rațiune, voință și afecte	50
3.	Determinarea rațională a afectului	52
3.1	Teoria spinozistă a substanței	52
3.2	Despre natura intelectului	59
3.3	Determinarea rațională a afectelor	60
3.4	Afect imaginar vs. libertate (simbolică)	65
3.5	Libertatea – esența activă a intelectului	78
4.	Determinarea inconștientă a fenomenului intențional	86
4.1	Observații preliminare	86
4.2	Despre unitatea conștiinței	96
5.	Cauzalitatea psihică a experienței	102
5.1	Critica lacaniană a teoriei organiciste a nebuniei	102
5.2	Cauzalitatea psihică a nebuniei	103
5.3	Efectele psihice ale identificării	108
5.4	Tranziția plină de consecințe de la zeul (justițiar al) tribului la metafora paternă	113
5.4.1	Revelația calității cauzale a Logosului	115
5.5	Polul thymotic al dorinței	116
6.	Afectul ca resort al actului	117
6.1	Angoasa ca resort al actului	117

6.2	Inter-corporalitate și inter-afectivitate	122
6.2.1	Dispoziția depresivă ca tulburare inter-afectivă	124
6.2.2	Dispoziția delirantă în schizofrenie	127
7.	Raționalitatea fenomenului afectiv	128
7.1	Despre afecte	133
7.1.1	Esența emoției	134
7.1.2	Esența afectului	135
7.1.3	Senzația (dispoziția somato-afectivă) de fundal	138
7.2	Ipoteza mărcii (trăsăturii) somatice	142
7.2.1	Pulsuni biologice	147
7.3	Mintea ca produs al organismului (<i>the body-minded brain</i>)	150
7.3.1	Sinele pe suport neurobiologic	151
7.3.2	Sinele în calitate de concept neurobiologic	154
7.4	Eroarea lui Descartes	157
8.	Angoasa: între concept filozofic și entitate clinică	163
8.1	Angoasa ca afect al griji	163
8.1.1	Angoasa ca situare afectivă fundamentală	163
8.1.2	Grija ca ființă a <i>Dasein</i> -ului	166
8.2	Interpretări filozofice și fenomenologice la conceptul de angoasă	168
8.2.1	Angoasa ca replică subiectivă la dorința Celuilalt	168
8.2.2	Angoasa ca afect metodologic în analitica ontologic-existențială a <i>Dasein</i> -ului	172
8.2.3	Angoasa ca afect al identității <i>Dasein</i> -ului	176
8.2.4	Angoasa ca mediu al receptivității; receptivitatea ca formă ontologică a <i>Dasein</i> -ului	181
8.3	Fenomenologia afectivității și Psihopatologia fenomenologică	185
8.3.1	Fenomenologia afectivității	185
8.3.2	Psihopatologie fenomenologică	193
8.4	În loc de concluzie	199
9.	Contingență și necesitate	200
9.1	Posibilitatea supradetermină necesitatea	200
9.2	Concatenație și retroacțiune	204
9.3	Realul ca indeterminare cuantică	213
9.3.1	Real, interacțiune, realitate	214
9.3.2	Contingență vs. informație	215
9.3.3	Limitele științei (exacte)	217
9.3.4	A doua revoluție cuantică: consecințe practice	219
9.4	În loc de concluzie	223
10.	Concluzii	228

10.1	Determinarea empirică (empiristă) a afectului	228
10.2	Determinarea rațională a afectului	240
10.3	Determinarea inconștientă a obiectului (fenomenului) intențional	249
10.4	Afectul ca pulsiune rațională	256
10.5	Angoasa: între concept filozofic și entitate clinică	265
10.6	Act și interacțiune	266
10.7	Cauzalitatea psihică a experienței (nebuniei)	267
11.	Anexe	269
11.1	Anexa 1: Determinarea inconștientă a afectului	269
11.1.1	Elaborarea secundară	290
11.1.2	Aparatul psihic și regresivitatea	294
11.1.3	Originea tripartită a dorinței	297
11.1.4	Sistemul pc ca motor al gândirii și refularea ca transformare (conversie) afectivă	305
11.2	Anexa 2: Spontaneitate, supleanță (noetică) și <i>transpasibilitate</i>	308
11.2.1	Dialectica dorinței	310
11.2.2	Conceptul de transpasibilitate	316
11.2.3	Evenimentul declanșator (al psihozei)	329
11.3	Anexa 3: Figurile utilizate în lucrare	330
12.	Bibliografie	331

Cuvinte-cheie: calitate cauzală; libertate; indeterminare; posibilitate / actualitate; act (inconștient); fenomen (simbolic-imaginar); diferență ontologică; performativitate; enunț / enunțare; semnificant; limbaj; termen mediu; spontaneitate; conversie; contingență; corelație; deprindere; afect simbolic; afect imaginar; încredere (*Urdoxa*); convingere; angoasă; virtute; alegere (rațională); responsabilitate (morală); dorință; pulsiune (*Trieb*); *pasaj la act*; obiect-cauză; juisare; intersubiectivitate; alteritate; urme mnezice; reprezentări dispoziționale; plasticitate cerebrală; homeostazie; marcă somatică; sine (neurobiologic); percepție internă; intenționalitate; eveniment stocastic; *inseparabilitate cuantică*.

Contingență și Necesitate

O abordare interdisciplinară

Structura cvintuplă a tezei

- I. Calitatea cauzală este efectul materializării Logosului — concretizarea cu pricina fiind însă actul unei libertăți radicale (abisale).*
- II. Diferența ontologică între act (inconștient) și fenomen (simbolic-imaginar) trebuie menținută.*
- III. Termenul mediu este confirmarea ireductibilității diferenței ontologice.*
- IV. Afectul simbolic este, spre deosebire de afectul imaginar, posibilitate în act.*
- V. Contingența (inter-subiectivă) supradetermină și relativizează necesitatea (imaginară a) relației cauzale.*

1. TEZA I Calitatea cauzală este efectul materializării Logosului

concretizarea cu pricina fiind însă actul unei libertăți radicale (abisale)

TEZA CENTRALĂ

Calitatea cauzală nu este o proprietate inherentă obiectelor, ci efectul materializării Logosului. Noțiunile cauzale (necesitate, putere, eficiență) sunt produse ale percepției (interne a) calității de actant. Această materializare implică, în chip esențial, actul unei libertăți abisale: subiectul acționează la nivelul lanțurilor cauzale dintr-un resort acauzal.

ARGUMENTE PRINCIPALE

- ▶ Afectul este resortul (simbolic-imaginar) al actului; fiind, la rândul său, determinat de un semnificant (vector simbolic) — fie acesta o secvență verbală (expresie), o imagine (un simbol), o relație (semnificativă), un comportament (provocator) etc.
- ▶ Valoarea de adevăr a unui enunț depinde de acordul afectiv (simbolic) al auditoriului. A exila afectivitatea în domeniul pasiunilor este totuna cu depozitarea subiectului de resorturile sale simbolice.

- ▶ Admirația (fascinația), uimirea (stupefacția) și, în genere, toate afectele simbolice și imaginare au puterea de a se răspândi și (de) a lua în posesie facultățile sufletești. Resorturile inconștiente nu se actualizează, de regulă, nemijlocit; subiectivarea semnificațiilor (impresiilor) presupune adeziunea (afectivă) și implică conversia (vectorilor simbolici) în convingere. Cum se măsoară distanța ce separă încrederea de certitudine? Dacă încrederea reprezintă - în calitate de afect (act) simbolic elementar - condiția *sine qua non* pentru simbolizare și, implicit, liantul ce asigură stabilitatea pactului simbolic, convingerea parcurge toate gradele identificării narcisice: de la credulitatea nevroticului, trecând prin idolatrie, până la certitudinea psihotică – care implică anularea distanței dintre intenționalitate și sensibilitate.
- ▶ Nu există o relație univocă între afect și semnificant: în principiu, orice imagine sau secvență verbală poate genera orice reacție afectivă posibilă. De aceea, justa măsură a fiecărui afect se lovește ca de o ireductibilă rezistență de variabilitatea potențial infinită a experienței subiective.
- ▶ Subiectul are, în măsura în care gândește, vorbește, acționează la nivelul realității, conștiința calității sale de agent (actant): noțiunile cauzale sunt efectul percepției (interne a) acestei calități (v. Hume, 1739/1985, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 2). Obiectivarea calității cauzale este astfel efectul unei proiecții, al transferului unei relații psihice asupra ambientului.
- ▶ Relația cauzală este ca atare indemonstrabilă, nu inexistentă. Concretizarea energiei semnificante ce instituie efectivitatea unui sistem nu este totuna cu justificarea retroactivă a naturii corelației. Dovada decisivă a relației cauzale dintre materie și gândire este tocmai realitatea – materială și mentală a – cauzalității: *conjuncția constantă* între A și B este pricina înregistrării lanțurilor cauzale sub forma urmelor mnezice — a *reprezentărilor dispoziționale*.
- ▶ Dorința este pulsione în vederea realizării (pasajului la act). Formularea presupune distincția și distanța temporală dintre pulsione și act (realitate). Nu este însă dorința, de fiecare dată, pulsione în act?
- ▶ *Intenție, intensiune, intenționalitate, intensitate* - ce au toate acestea în comun? Verbul (lat.) *intendere*, respectiv rădăcina indo-europeană *ten* desemnează exact tensiunea (încordarea) caracteristică arcului pulsional și, de asemenea, mișcarea concentrată în vederea realizării unui obiectiv. Dorința este, în definitiv, resortul imperceptibil al oricărei vietăți.
- ▶ Dorința nu este o fabricație infantilă; ea precede, în fond, individul - ființa umană s-a format în jurul dorinței preexistente a Celuilalt. Nici semnificații nu sunt, în dimensiunea lor reală, fabricații infantile. Determinanții simbolici preced nu numai individul, ci însăși specia umană (legile naturii n-au fost inventate, în definitiv, de oameni). Urmele mnezice din perioada infantilă sunt atât de puternice numai pentru că reprezintă prima și, datorită receptivității și plasticității (cerebrale) extraordinare a copilului, probabil cea mai intensă întâlnire a dorinței cu forța primitivă semnificantului (care nu poate fi domesticit în mod eficient decât prin intermediul creativității).

- ▶ *Identificarea* (conversia relației psihice în *schemă corporală* sau, în genere, a imaginii mentale în reprezentare funcțională) este o mostră a încarnării semnificantului. Imaginea (*imago*) este termenul mediu și hibrid (în calitate de sinteză între o formă sensibilă și o anumită sarcină simbolică) de posibilitate al relației dintre structurile *anatomice ale sistemului nervos și varietatea incomensurabilă a fenomenelor psihice* (v. Lacan, 1966/2006, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 5).
- ▶ Există, ne spune Fuchs (apud *Contingență și Necesitate* – cap. 8), un soi de circuit integrat între *inter-afectivitate*, încredere (ca afect simbolic fundamental) și sens (sentiment al realității): realitatea își păstrează familiaritatea numai în măsura în care rămâne infiltrată de *rezonanță* (inter-)afectivă și o *semnificație practică* comună, i.e. în măsura în care este comunicabilă. Integrarea pre-reflexivă și ante-predicativă între sens și afect (încredere) este totuna cu întruparea vorbirii constituante, condiționată de coalescența dintre semnificant și organism. Încrederea este primul act al întrupării actului de limbaj – o primă somatizare ce reglează, în condiții normale, însăși funcția organică.
- ▶ Afectul este întruparea, ori mai bine zis, simptomul prezenței unui semnificant; forța simbolică (cauzală) a unui afect captivant este poate tocmai semnul proximității unui spectru al Inconștientului. Inconștientul se materializează ca ansamblu al *reprezentărilor dispoziționale*.
- ▶ Indeterminarea principală a calității cauzale este, dincolo de convențiile sociolingvistice, un motiv suficient pentru alegerea deliberată a conduitei morale. Alegerea rațională (etică) nu este o simplă alternativă la transgresiune, ci condiția *sine qua non* pentru dobândirea libertății autentice.
- ▶ Singularitatea nu implică un termen contrar, de vreme ce este incomparabilă. În aceeași ordine de idei, actul pur (afectul simbolic) nu implică, în realitate, vreo opoziție din partea registrului (afectului) imaginar. Semnificantul este un paradoxal vehicul imobil: imobilitatea semnificantului condiționează activitatea (somato-afectivă a) subiectului.
- ▶ Nu exista cauzalitate înainte de Big Bang: interogația referitoare la condițiile anterioare acestuia este lipsită de sens (v. Hawking, 2018, apud *Contingență și Necesitate* – Anexa 2). Conceptele de *energie*, *materie* și *spațiu-timp* sunt valabile exclusiv în cadrul unui univers (deja) constituit. Natura *actului creator* ne este, în consecință, principal inaccesibilă — ceea ce confirmă, pe cale cosmologică, teza libertății abisale: actul prin care Logosul se materializează este inexplicabil cauzal.
- ▶ Universul actual s-a născut dintr-un punct extrem de dens care conținea *in nuce* condițiile de posibilitate (instrucțiunile) privind structurarea spațio-temporală a materiei și legile care guvernează expansiunea aceleia (v. Hawking, 2018, apud *Contingență și Necesitate* – Anexa 2). Expansiunea nu a fost omogenă: variațiile provin din *fluctuații cuantice* ample — *efecte ale principiului incertitudinii* — care au constituit germenii structurilor onto-logice (ai galaxiilor, stelelor și organismelor). Inclusiv specia umană este produsul unor fluctuații cuantice. Ca inventator al sistemului rațional de referință (al structurii în cadrul căreia legile naturii devin inteligibile), Dumnezeu este, în mod necesar, în afara propriei sale invenții: lucrează fără a exista (în sensul creaturilor), lucrarea sa fiind

inexplicabilă prin legile pe care le-a instituit. Legile naturii sunt, în această lectură, efectele unor acte (de limbaj) inconștiente.

IMPLICAȚII ETICE

Dacă noțiunile cauzale sunt produse ale percepției interne și dacă relația cauzală este indemonstrabilă ca atare, atunci indeterminarea principială a calității cauzale devine, nu obstacolul, ci temeiul responsabilității morale. Dezordinea afectivă și implicit morală a societății contemporane pare să impună revenirea la educația sentimentală, la exigența abordării etice a problemei afective. Alegerea rațională este, în definitiv, unica opțiune adecvată conservării (persistenței) ontice (v. Spinoza, 1677/2024, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 3).

CONTRIBUȚIE ORIGINALĂ

Teza articulează în mod sistematic patru niveluri ale *materializării* Logosului într-un cadru unitar: (1) cosmologic — universul însuși este produsul fluctuațiilor cuantice (efecte ale principiului incertitudinii) ce au constituit germenii structurilor onto-logice; nu era cauzalitate înainte de Big Bang, actul creator instituie ordinea cauzală, nefiind el însuși explicabil cauzal; (2) psihanalitic — cauzalitatea pulsională (psihică) (Freud, Lacan): semnificantul ca resort inconștient al fenomenului (somato-afectiv); (3) neurobiologic — cauzalitatea inconștientă se materializează sub forma reprezentărilor dispoziționale (Damasio); (4) mecanicii cuantice — indeterminarea principială a raportului cauzal (Zeilinger) confirmă că *libertatea abisală* nu este un postulat metafizic, ci o implicație structurală. Originalitatea constă, pe de o parte, în demonstrarea omologiei structurale dintre aceste patru niveluri și, pe de altă parte, în teza că Dumnezeu, ca inventator al sistemului rațional de referință, este în mod necesar în afara propriei invenții (Hawking) — ceea ce înseamnă că legile naturii sunt efectele unor acte inconștiente (structurate simbolic), iar calitatea cauzală aferentă ordinii naturale poartă înscrisă în ea urmele performativului acauzal.

2. TEZA II Diferența ontologică trebuie menținută

între act (inconștient) și fenomen (simbolic-imaginar)

TEZA CENTRALĂ

Simbolizarea reușită a subiectului și orice teorie științifică plauzibilă necesită conservarea diferenței ontologice: între izvor (esență) și energii (semnificanți), semnificant și limbaj articulat, ființă și ființare, real și realitate, act (inconștient) și fenomen (simbolic-imaginar), enunțare și enunț.

ARGUMENTE PRINCIPALE

- ▶ *Bejahung* (actul constitutiv structurilor normal-nevrotice) este confirmarea distincției esențiale dintre act (inconștient) și formațiune (simbolic-imaginară). Diferența ontologică se declină și ca falie între: indeterminarea particulei elementare și precizia relației observate; funcționarea efectivă și silențioasă a realității și determinarea structurilor; performativ și justificarea sa; adevărul în act al subiectului și dimensiunea sa simbolic-imaginară — perspectiva subiectului ca protagonist al actului este ireductibilă la interpretarea (totdeauna retroactivă) a actelor sale.
- ▶ *Gândesc, deci* [cred că] *exist* poate fi analizată separând semnificații (v. Lacan, 2011/2023, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 7). Cine gândește și cine este cel care presupune că există? Cel care realmente gândește – lucrul în sine inconceptibil (indeterminat) -, producând totuși efecte ontologice, nu aparține, strict vorbind, existenței. Concluzia *deci exist* – gândul (enunțul) propriu-zis – este o consecință (expresie) a relației imaginare. Este vorba, în definitiv, despre diferența (ontologică) dintre actul ireprezentabil și efectul său simbolic-imaginar.
- ▶ Există o diferență importantă între rădăcină și origine – cele două nu sunt sinonime (interșanjabile). Rădăcina (temelia) face deja parte din structura ființării. Originea aparține, în schimb, une alterități (premergătoare). Rădăcina este urma determinată (perceptibilă) a unei origini (dorințe) indeterminate. Menținerea diferenței (ontologice) contribuie, și în acest caz, la preservarea demnității unei irezolvabile indeterminări.
- ▶ Bucata de carne (extrasă din corpul propriu și oferită Celuilalt drept ofrandă) este simbolul abisului (angoasant) ce se cascadează între juisarea lui *Elohim* (juisarea idolatră) și dorința lui *El Schaddai* (pactului simbolic) — între legea tribală a juisării și legea dorinței (v. Lacan, 2005/2013, apud *Contingență și Necesitate* - cap. 5).
- ▶ Creatorul nu poate fi totuna cu creația lui — tot așa cum olarul este radical diferit în raport cu vasul pe care îl modelează. Arhitectura universului nu s-ar susține în lipsa unui punct aflat cu necesitate în afara sa. Dualitatea forțelor inerente celei vii este insuficientă pentru producerea diviziunii: un al treilea termen — o condiție transcendentă, un agent exterior unității vii — este necesar pentru determinarea diviziunii.
- ▶ Logosul (semnificantul patern) nu este o etichetă mitologică ori religioasă ce maschează un neajuns temporar al științelor naturale, ci alteritatea radicală în raport cu relația cauzală (= *cauza cauzei*), izvorul (*Ur-Sache*) obiectiv inexplicabil al oricărei întreprinderi ontologice. Orice explicație cauzală este mărginită de diviziunea și tensiunea insurmontabilă dintre izvorul acauzal (al dorinței) și *causa prima* — aferentă complexului simbolic-imaginar supus investigației.
- ▶ *Nu există un Celălalt al Celuilalt* (Lacan), deci semnificantul nu poate coincide cu Celălalt — de vreme ce există (realmente) un Celălalt al semnificantului. Dumnezeu nu este Logos, ci origine a Logosului, adică Prezență fără rest de posibilitate / dorință. Orice altă atitudine este rodul gândirii magice sau expresie logolatrică. Este decisiv să dobândim discernământul ce ne permite să distingem între simboluri și realitate.

- ▶ Cauzalitatea simbolică implică identificarea agentului cu vectorii raționali ai inimii sale; cauzalitatea imaginară implică, în schimb, identificarea cu legea tribală — cu idolul care îi anulează identitatea și îi domină afectivitatea și implicit rațiunea. Identificarea narcisică (idolatria) accentuează (declanșează) calitatea antagonică, totalizantă, eliminatorie a semnificantului.
- ▶ Fenomenul religios devine cult al morții atunci — și numai atunci — când principiul pactului simbolic își pierde indeterminarea (alteritatea), devenind idol și/sau instanță tribală. Anomia (nihilismul), mistica filetistă (naționalistă), ideologia identitară, atomizarea socială sunt toate expresii ale degradării morale caracteristice transformării experienței autentice a comuniunii în cult al morții.
- ▶ Trebuie să distingem între comportamentul absolut contingent al evenimentului individual și predictibilitatea efectelor sale fenomenale (Zeilinger, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 9) - între contingență reală și legitate fenomenală. Din punctul de vedere al doctrinei budiste, adevărul este divizat între două aspecte ce se exclud – conform principiului tertului exclus – reciproc ori, ceea ce este totuna, care sunt identice sub aspect esențial și distincte sub aspect conceptual. Există, așadar, un nivel implicit (tacit) al realității (al jocului de limbaj), în speță traiectoria impredictibilă a evenimentului cuantic (individual) și unul explicit, i.e. discursiv, în speță dispozitivul experimental, observația și diferențierile conceptuale subsecvente.
- ▶ Diferența ontologică între origine și act (energie) se cere preservată în diferite registre: *energiile încreate* (în registru teologic), radiația electromagnetică (în registru cosmologic) sau libidoul (în registru psihanalitic) reprezintă prima emanație a unui semnificant ce nu necesită, în sine, alt semnificant. Concluzia la care ne obligă teza este necesitatea de a conserva această distincție ca pe o tensiune vie capabilă să alimenteze dorința.

IMPLICAȚII ETICE

Mezalianța (fuziunea) dintre puterea seculară și autoritatea religioasă este inamicul ireductibil al proiectului modern, care, datorită principiului separației puterilor, reprezintă cel mai eficient dispozitiv psiho-politic și totodată remediul împotriva pericolelor mortale asociate failibilității naturii umane. A menține diferența ontologică este, înainte de a fi o exigență epistemică, o cerință etică și politică: colapsul acestei diferențe generează, la nivel social, tocmai formele patologice ale modernității — de la psihonevroze (și perversiuni) la idolatria tribală (identitară). Simbolizarea afectului este condiția de posibilitate a responsabilității morale; individul uman nu este în niciun caz vehiculul decerebrat al unei voințe străine.

CONTRIBUȚIE ORIGINALĂ

Originalitatea tezei constă în demonstrarea faptului că aceeași structură — hiatal ireductibil dintre origine și manifestare — operează simultan în ontologie (Heidegger: *ființă/ființare*), în psihanaliza lacaniană (Real/realitate; act/fenomen simbolic-imaginar), în fizica cuantică

(Zeilinger: indeterminarea particulei / precizia relației observate) și în teologia apofatică (Logos / origine a Logosului). Contribuția specifică pe plan teologic: „Dumnezeu era Cuvântul” și „das Wort war Gott” nu sunt echivalente — traducerea românească este probabil mai fidelă adevărului, Dumnezeu fiind ireductibil la atributele sale: el este izvorul Cuvântului, al Iubirii, al Luminii, al Adevărului — ca atare nu poate fi identic cu vreuna dintre acestea. Distincția elementară dintre origine (intelect, subiect) și energiile increate (Logos - semnificanți) este principiul distincției derivate dintre semnificant și catenele simbolic-imaginare. Diferența ontologică nu este, astfel, un obstacol al cunoașterii, ci chiar condiția ei de posibilitate.

3. TEZA III Termenul mediu este confirmarea ireductibilității diferenței ontologice

TEZA CENTRALĂ

Termenul mediu — spontaneitatea subiectului — este condiția de posibilitate a conversiei relației imaginare în act (afect simbolic) și, în același timp, confirmarea vie a ireductibilității diferenței ontologice: ca formațiune hibridă se situează tocmai la frontiera dintre act și fenomen. Subiectul este, din acest punct de vedere, termenul mediu între contingență și necesitate.

ARGUMENTE PRINCIPALE

- ▶ Nu există act psihic inconștient pentru că actul (psihic) are un quantum de excitație care-l convertește (aproape) nemijlocit în obiect al percepției conștiente (v. Brentano, 1924/1973, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 4). Rezultă că un eventual act inconștient – fie nu este un fenomen psihic (fiind lipsit de conținut simbolic-imaginar), fie este un act (discret) lipsit de intensitate – fiind astfel imperceptibil. O mișcare de dorință este în sine imperceptibilă, fiind totuși pasibilă de diverse modalități somato-afective. Fluxul conștiinței își găsește, de fiecare dată, punctul de sprijin într-un act inconștient apt să integreze diversitatea (deseori contradictorie a) șirurilor mentale (lanțurilor semnificante) într-o unitate funcțională. *Simțul intern* ca mediu de posibilitate pentru realizarea fenomenelor psihice nu poate fi la rândul său un fenomen (act) psihic, respectiv, dacă este totuși un act, este, în mod necesar, un act inconștient.
- ▶ Receptivitatea este mediul de posibilitate al conversiei intelectului (actului inconștient) în fenomen somato-afectiv (formațiune simbolic-imaginară). Termenul mediu, adică principiul conversiei relației imaginare în act (afect simbolic), este ceea ce vom desemna prin noțiunea de *spontaneitate a subiectului*.

- Din punctul de vedere al (simbolizării și exercitării) dorinței, spontaneitatea este principiul diviziunii subiective, i.e. termenul mediu între dimensiunea receptivă și polul *thymotic* (afirmativ) al activității pulsionale.
- Nu există întotdeauna o relație univocă și nemijlocită între obiectul (enunțul) cauzal și obiectul (enunțul) subsecvent; raportul cauzal este indeterminat de *factorul* sau *nodul* cauzal *intermediar*. Evenimentul individual (în calitate de factor intermediar) este ireductibil la determinațiile caracteristice lanțurilor cauzale. Actul care validează orice raport cauzal este tocmai determinarea subiectului (în sine indeterminat) de a glisa de la o ipotetică cauză la un ipotetic efect.
- Definiția apofatică a subiectului nu este reduționistă, ci face cinste demnității sale ireductibile: indeterminarea nu exclude calitatea de interfață structurată — între constrângerile organismului și solicitările mediului extern. Interfața simbolică (inconștientă) dintre mediul intern și cel extern are drept finalitate generarea de plusvaloare socială (psihopolitică), fiind astfel ireductibilă la funcția de reglare homeostatică.
- Termenul mediu operează la nivelul travaliului oniric: dorința inconștientă (generatorul visului) este reprezentată aici sub forma elementelor (semnificante) intermediare (a *numitorului comun*). Termenul mediu facilitează accesul elementului simbolic la nivelul conținutului manifest și determinarea multiplă între elementul imaginar și cel simbolic; termenul mediu este mediul unei conversii bidirecționale. Orice cuvânt poate juca astfel rolul de element facilitant - semnificantul fiind, în sine, indeterminat. Semnificantul permite o multiplă determinare (semantică) numai în calitate de nonsens, fiind astfel redus, de către travaliul oniric și (totodată de către) mecanismele operante în psihonevroze, la calitatea sa simbolică primară – de suport sau vehicul al semnificației (v. Freud, 1899/1999, apud *Contingență și Necesitate* – Anexa 1). În germană, *Sinnbild* este sinonim cu *Symbol* și este definit ca suport semantic (*Bedeutungsträger*) ce servește la invocarea (evocarea) unei reprezentări (secvențe simbolic-imaginare). Simbolul nu poate fi însă (în calitate de purtător al sensului) decât în afara dimensiunii semantice. Subiectul nu poate articula decât în măsura în care este distinct de semnificant (determinațiile Celuilalt). Fiecare subiect este astfel un simbol - purtătorul de cuvânt al unei comunități absente. Freud (v. ibid.) face o comparație între comportamentul oniric și funcționarea primitivă a limbajului: limbile arhaice ori, în genere, toate limbile înainte de o oarecare erodare, vehiculează un singur cuvânt pentru aspecte opuse. Termenul comun primordial (*das gemeinsame Urwort*) – situat, în calitate de termen mediu, în punctul median al seriei calitative – generează apoi, suferind un proces de erodare, termeni diferiți ce desemnează seturi (distincte) de calități contradictorii. Îmi vin în minte rădăcina *awe* și termenii derivați (contradictorii): *awful* și *awesome*: *awful* desemnează o neplăcere extremă, care parcurge, în prezența obiectului corespunzător, o întreagă gamă emoțională - de la oroare, trecând prin indignare, până la repulsie; *awesome* desemnează, în schimb, o satisfacție accentuată, care parcurge, în prezența obiectului corespunzător, un spectru afectiv distinct - de la evlavie (venerație), trecând prin mirare, până în punctul

în care se prezintă drept expresie nemijlocită a juisării. Rădăcina comună este reductibilă, la rândul ei, la o interjecție: *aw* sau, în română, *ah*. Aspectul onomatopeic al rădăcinii dezvăluie atât calitatea performativă a limbajului (v. Lacan, 1964/65, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 9), cât și funcția conotativă a semnificantului – capacitatea (acestuia) de a exprima un întreg spectru de dispoziții (afective) ale dorinței.

- ▶ Traectoria (fiecărui subiect) este formată dintr-un șir de amprente ce constituie spectrul unei prezențe. Spectrul în chestiune are o consistență hibridă - situabilă la frontiera dintre corporalitate și calitate cauzală sau, mai bine zis, (la frontiera) dintre o prezență ce-și desfășoară influența tocmai prin intermediul indeterminării (discreției) sale și efectele corespunzătoare (unei retrageri imemorale). Ca schemă a mișcării, vectorul (spectrul activității unei ființări) este mediul de posibilitate al conversiei calității cauzale în efecte perceptibile.
- ▶ Inconștientul este mediul de posibilitate al asocierii ideatice, structura comună ce condiționează posibilitatea suprapunerii dintre secvențele simbolice și lanțurile cauzale. În acest sens sunt toate (ideile și lucrurile) realmente în și prin Dumnezeu (*the Big Other*). Substanța (divină) este infrastructura ordinii simbolic-imaginare (Spinoza, 1677/2024, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 3); ficțiune simbolică sau nu, această infrastructură reflectă (implică) totuși activitatea unei alterități radicale. În calitate de garant (criteriul final al adevărului - al adecvării (la realitate a) tuturor ideilor (afectelor), substanța (divină) este totodată un soi de prototip al principiului individuației.
- ▶ Natura pulsionii constă în împletirea dintre un vector erotic și unul *thymotic*; există, din fericire, un factor terț — afectul simbolic — care asigură echilibrul (relației imaginare), invalidând astfel ipoteza structurii binare a pulsionii.
- ▶ Subiectul este mediul de posibilitate al corelației dintre cauzalitatea *obiectivă* și cauzalitatea psihică (simbolic-imaginară). El asigură, în calitate de vacuolă structurată, comunicarea (convergența) dintre semnificant (variabilitatea impredictibilă a sistemelor cuantice) și necesitatea naturală. Niciun raport cauzal nu este o relație binară: între cauza A și efectul B se interpune percepția / validarea internă a fenomenului.
- ▶ Există (este necesar să existe), în spectrul calităților afective, un punct (median) de inflexiune - o dispoziție compusă, un afect indeterminat -, prin intermediul căruia are loc conversia între calități emoționale de sens opus.
- ▶ Rămâne să demonstrăm (faptul) că fenomenul psihic nu este încă un act - devine astfel abia prin intermediul limbajului (prin conversia sa în secvență verbală adresată Celuilalt). Altfel spus: actul (fenomenul psihic) nu are o semnificație afectivă (simbolică) (pre-)determinată - decât poate funcție de context și mai ales pentru că la mijloc - între reprezentarea cauzală și actualitate - stă indelebila spontaneitate (responsabilitate) a subiectului.
- ▶ Experiența afectivă reține, de fiecare dată, un rest de indeterminare de natură (inter-)subiectivă. Afectul este, de fiecare dată, ceea ce rămâne după ce l-am explicat. Cele două

dimensiuni par a se exclude reciproc: experiența emoțională (orice fenomen psihic) încetează atunci când începe prelucrarea(justificarea)-i simbolică și viceversa.

- Soluția *mărcii somato-afective* pare a fi un soi de sistem de evaluare automată a predicțiilor, proces al cărui efect este marcarea fiecărei opțiuni cu o etichetă utilitară: (scenariu) pernicios vs. (scenariu) favorabil (v. Damasio, 1995/2006, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 7). În calitate de produse ale proceselor de socializare și educație, mărcile somato-afective (neurofiziologice) sunt, în definitiv, determinații simbolic-imaginare. Mărcile somatice se formează în urma interacțiunii dintre un sistem intern de selecție și unul convențional - reductibil la un soi de condiționare pavloviană. Fundamentul neuronal al sistemului intern este constituit din dispoziții (neuronale) congenitale de reglare homeostatică, al căror obiectiv este supraviețuirea (organismului). Dispozitivul convențional este reductibil la un sistem binar (sanctiune vs. recompensă) – aplicabil unor situații valorizate simbolic în conformitate cu convențiile sociale și regulile etice în vigoare (v. ibid.).
- Sinele neuronal funcțional este localizabil *la intersecția mai multor hărți somatosenzoriale*, care cartografiază (procesează), la rândul lor, *stările somato-afective actuale* (v. ibid.). Sinele este o reprezentare neuronală permanent recompusă ca efect al monitorizării modificărilor somato-afective. Percepția internă nu-și poate exercita funcția dacă nu deține un soi de autonomie simbolică în raport cu sinele neuronal (ca reprezentare dinamică a modificărilor somatice). Sinele ca reprezentare neuronală nu poate percepe ce se-ntâmplă cu un organism, pe care, în calitate de reprezentare, nu și-l poate atribui. Conștiința de sine (reprezentarea sinelui neurobiologic) este o condiție necesară, nu însă și suficientă pentru emergența subiectului ca factor activ – ca protagonist responsabil de propria-i experiență. *Daniel Sas*, de pildă, nu este numai autorul acestor rânduri, ci, totodată, individul care are *experiența* (exprimabilă într-un limbaj natural a) tulburării echilibrului homeostatic produsă de fiecare materializare (imaginară a) stimulului sensibil. Subiectul unei experiențe (sensibile) volatile nu poate fi decât indeterminat.
- Experiența (clinică a) psihanalizei confirmă practic definiția inconștientului ca structură intersubiectivă. Este vorba totodată despre intuiția hegeliană, conform căreia dorința subiectului este definibilă ca dorință de recunoaștere (afirmare), al cărei obiect este, nu un obiect determinat, ci, tocmai dorința Celuilalt. Subiectul dorește, în definitiv, să-i fie recunoscută (confirmată) de către Celălalt demnitatea aferentă unei libertăți ireductibile. Acesta este aspectul *thymotic* constitutiv dorinței umane, neglijat întrucâtva inclusiv de Lacan. Dorința articulată în jurul lipsei și dorința de afirmare a unei libertăți ireductibile nu pot fi identice.
- Angoasa dezvăluie nucleul (subiectiv al) afectivității și reprezintă totodată arcul de resort al actului. Dorința Celuilalt poate fi în cel mai înalt grad angoasantă, fiind astfel un veritabil generator de activitate (afectivitate) (Lacan, 2005/2013, apud *Contingență și Necesitate* - cap. 5). Această dorință este totodată dată ca atare, ceea face din expresia *causa sui* o noțiune tautologică (v. ibid.) – este lipsit de sens să inventezi un raport causal acolo unde puțința (afectul) coincide cu actul. *Obiectul (mic) a* este termenul mediu între

angoasa care nu amăgește (de vreme ce deschide spre proximitatea dorinței Celuilalt) și intenționalitate.

- ▶ Trupul (corporalitatea ca mediu al experienței somato-afective) este efectul întrupării dorinței inconștiente. Rezonanța corporală (senzorială) este *mediul angajamentului afectiv* în raport cu ambientul. Opacizarea corpului senzorial duce la abrutizarea (insensibilitatea afectivă a) subiectului și, în final, la derealizare (*ffective depersonalization*) și delir (Fuchs, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 8). Afectibilitatea corpului (calitatea de *Leib / lived body* a acestuia) este însă condiționată de simbolizarea prealabilă a subiectului.
- ▶ Unitatea dintre intenționalitatea senzorială (a trupului) și intenționalitatea sintetică (a conștiinței) este tensionată: componenta activă (intențională) ține, în mod natural, să castreze înclinația transgresivă a componentei senzoriale (juisării corporale), i.e. să limiteze expresivitatea sălbatică a semnificantului. În cazul schizofreniei, dispoziția (afectivă) delirantă și, mai apoi, percepția delirantă care o însoțește sunt expresia destructurării componentei intenționale sau, mai degrabă, a disocierii celor două componente, decuplare ce are ca efect manifestarea invazivă - la nivelul sensibilității - a unei expresivități senzoriale complet dezordonate (Fuchs, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 6). Am putea spune că paralizia intenționalității este corelată, în cazul schizofreniei, cu anihilarea rezonanței inter-corporale - hipertrofia halucinatorie a rezonanței senzoriale fiind totuna cu dizolvarea acesteia.
- ▶ Experiența psihanalitică demonstrează că evaluarea rațională nu poate contribui la ameliorarea unei pasiuni (iraționale) decât prin intermediul unei vorbiri capabile să stimuleze receptivitatea subiectului la intervenția terapeutică a unor semnificanți apti să imprime energiei psihice un sens radical diferit față de semnificația patologică anterioară.
- ▶ Dacă creierul (organismul) ar fi numai un angrenaj menit să (re)producă o activitate (pre)determinată, cum ar putea un astfel de angrenaj să permită subiectului ori, mai degrabă, ansamblului intersubiectiv descoperirea mecanicii cuantice - a unei indeterminări fundamentale? Computerul cuantic se caracterizează prin superpoziția informațiilor și capacitatea de a rezolva n probleme simultan (v. Zeilinger, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 9). La întrebarea: *ești 0 sau 1* (?) - bitul furnizează, în mod necesar, un răspuns determinat (reușind, așadar, să tranșeze între 0 și 1). La întrebarea: *ești 0 sau 1 / mort sau viu / materie sau energie* (?) - qubitul livrează, în schimb, un răspuns, în mod necesar, indeterminat (indecis). Unitatea în cauză oferă, în schimb, invariabil un răspuns determinat (= *Da!*) la întrebarea conjunctivă: *ești 0 și 1 / mort și viu / materie și energie / calitatea x și calitatea y* (?) (v. ibid.). În inconștient nu există, strict vorbind, nici excluziune, nici lanțuri semnificante și nici calități (afective). Indeterminarea nu este, deci, starea Realului, ci răspunsul acestuia la o întrebare tranșantă, disjunctivă - ce vizează obținerea unui răspuns determinat. Creierul uman funcționează ca un computer cuantic: un sistem indeterminat generează rezultate determinate ca efect al interacțiunii cu un (alt) subiect (indeterminat). Dacă creierul ar fi un soi de computer

cuantic constituit în jurul unei contingențe pure, ar elimina asta responsabilitatea (subiectului) și, implicit, dimensiunea etică?

- ▶ „*Da*-ul din *Da-sein* nu este locul din care deschisul își anunță prezența, ci locul pornind de la care deschisul se extinde ca spațiu intermediar între fenomene (...)” (Maldiney, 2007/2018, apud *Contingență și Necesitate* – Anexa 2) — spațiu intermediar ce anunță / înscrie orice fenomen sau trimite de la un fenomen la altul, articulând astfel lanțul semnificant ce constituie textul ex-sistenței. *Da*-ul descrie o prezență care mă singularizează și deschide totodată spre alteritate: este o prezență care îmi aparține de fiecare dată (*Es ist jemeinig*). Termenul mediu operează cosmologic în același sens: universul actual este una dintre expresiile posibile ale unei singularități...personale. Ceea ce diferențiază *Dasein*-ul de orice obiect, și de Dumnezeu deopotrivă, este responsabilitatea pe care i-o incumbă ființa de a-și ex-sista (desfășura în spațiu-timp) putința de a fi (dorința).

IMPLICAȚII ETICE

Dacă termenul mediu — spontaneitatea ireductibilă a subiectului — este principiul oricărei conversii între posibilitate și actualitate, atunci responsabilitatea morală devine incontestabilă: restul volitional (al conversiei dorinței în act) rezistă indefinit oricărei operații de simbolizare (intenții de a rezolva libertatea în registru simbolic-imaginar). *Structura psihică* nu poate explica fără rest comportamentul uman. Acest lucru implică, pe de o parte, imposibilitatea unui determinism psihologic (pur) și, pe de altă parte, legitimitatea exigenței etice adresate subiectului. Nu poți fi propriul tău stăpân fără a fi simultan propriul tău sclav și viceversa — raportul nu poate fi binar: este nevoie de un termen terț, de un subiect capabil să medieze între două instanțe imaginare. Autentica stăpânire de sine implică o autoritate care elimină din fașă orice contradicție din partea registrului pasional.

CONTRIBUȚIE ORIGINALĂ

Teza identifică termenul mediu drept operator structural comun al psihanalizei freudiene (elementul intermediar facilitant al travaliului oniric), al unei filozofii (a limbajului) de inspirație psihanalitică (*das gemeinsame Urwort* — termenul comun primordial, situat în punctul median al seriei calitative), al neuroștiinței (*reprezentarea dispozițională* ca intermediar neuronal (inconștient) între determinarea simbolic-imaginară a emoției și expresia ei somatică) și al mecanicii cuantice (*inseparabilitatea cuantică* își precizează starea numai în momentul interacțiunii cu subiectul cercetător). Contribuția specifică constă în demonstrarea faptului că termenul mediu confirmă, tocmai prin funcția sa interdisciplinară, ireductibilitatea diferenței ontologice: el nu aparține (exclusiv) niciunuia dintre cele două registre (act vs. fenomen), ci este condiția de posibilitate a tranziției între acestea.

4. TEZA IV Afectul simbolic este posibilitate în act *spre deosebire de afectul imaginar*

TEZA CENTRALĂ

Afectul simbolic — spre deosebire de afectul imaginar, obținut prin imitație (introiecție) și condiționare simbolic-imaginară — este posibilitate în act: presupune prezența decisivă a unui subiect, coincide cu actul și constituie totodată principiul evaluării morale a afectelor imaginare. Diferența dintre cele două nu este de intensitate, ci de natură: afectul simbolic necesită (implică) un act apt să-l (in)valideze.

ARGUMENTE PRINCIPALE

- ▶ Actul (în desfășurare) este, de fiecare dată, inconștient; actul atestă existența unui subiect (autor sau artizan al limbajului), identitatea acestuia rămânând, pe parcursul desfășurării actului, indeterminabilă. Există, în anumite cazuri, o coincidență între afect simbolic și act de limbaj: virtutea, de pildă, implică o suprapunere (funcțională) între act și afect.
- ▶ Valoarea simbolică a relației psihice este atestată de actul subsecvent sau, mai bine zis, de efectul practic al acestuia: toate fenomenele psihice sunt, înaintea pasajului la act, fenomene imaginare; valoarea lor simbolică nu poate fi determinată decât în urma conversiei acestora în act. Actul rezolvă ambivalența emoțională (deșirând efectiv nodul imaginar), fiind, în acest sens, din totdeauna deja operație de simbolizare, conținând *in nuce* germele semnificației aferente complexului imaginar.
- ▶ Ce altceva este *Urdoxa* (ce coincide cu afectul originar) dacă nu tocmai încrederea? Încrederea nu este însă o stare, ci un act (de limbaj): *mă decid să-ți acord* (ofer ca ofrandă) o *încredere necondiționată*. Această decizie reprezintă condiția de posibilitatea a simbolizării (a intrării în limbaj a) subiectului.
- ▶ Afectul (simbolic) este principiul diviziunii subiective și totodată cauza suprimării (temporare a) acesteia în vederea realizării actului. Fiecare *pasaj la act* este o decizie (*Ent-scheidung*), un proiect (*Ent-wurf*), suprimarea indeterminării inițiale și suspendarea recurentă a indeciziei (v. Maldiney, 2007/2018, apud Contingență și Necesitate – Anexa 2); forcluziunea indeterminării, pe de altă parte, ucide prezența și astfel creativitatea.
- ▶ Tonalitatea afectivă ca o muzică fără cuvinte - nu însă fără intenționalitate; *forța ilocuționară* și *perlocuționară* a actului de limbaj derivă din intenționalitatea energiei afective (nu numai în cazul seducției).
- ▶ Spun, de ex.: *omul vicios nu merită clemență, de vreme ce știe ce face*; dincolo de falsitatea tendențioasă a acestei locuțiuni și de efectul negativ asupra emițătorului, reținem faptul că afectul ce asigură fixația acestui pseudo-principiu nu poate fi decât unul

thymotic (resentiment, furie etc.); dobândind consistență afectivă, secvența verbală asigură, pe de altă parte, continuitatea afectului (negativ). Afectul reclamă astfel un act capabil să-i asigure continuitatea și influența (asupra realității). Spun, pe de altă parte: *omul nu cunoaște, de regulă, nici cauza complexă a comportamentului său, nici consecințele (finale) ale actelor sale*; nu este aici nicio confuzie între motiv psihologic, afect (imaginar) și act, ci o perfectă identitate între afect (simbolic) și act.

- ▶ Intensitatea dorinței nu este direct proporțională cu cantitatea consumată (cuantumul satisfacției); progresia este, mai degrabă, exponențială; consumul intens și necontrolat (de alimente, de pildă) generează intensificarea exponențială a pasiunii în cauză. Dar nu este asta, mai degrabă, o lege neurobiologică, și mai puțin una spirituală? Dimensiunea simbolică este implicată, mai degrabă, sub forma disciplinei - a utilizării justei măsuri. Juisarea (dependența răbiată de o satisfacție mortiferă) nu este numai legea registrului imaginar; în domeniul nutriției, de pildă, o regăsim sub forma cercului vicios al consumului de alimente cu indice glicemic ridicat ► urmat de oscilația violentă a glicemiei ► urmată de foamea incontrolabilă ș.a.m.d. Legea poate fi formulată și astfel: juisarea este adicția incontrolabilă de o pasiune vorace (suicidară) - generată, la rândul ei, de o *hrană* de o calitate îndoielnică.
- ▶ Chestiunea libertății nu poate fi evacuată demonstrativ-rațional; în definitiv, toți oamenii sunt actanții unei dorințe inconștiente. Rațiunea este angajată, de fiecare dată, ca justificare a unei pasiuni (v. Hume, 1739/1985, apud Contingență și Necesitate – cap. 2). Pasiunea (dorința) nu are valoare de adevăr, poate fi justificată sau condamnată retroactiv, dar în sine (din punctul de vedere al subiectului) nu poate fi simbolizată (rezolvată discursiv). În lipsa susținerii din partea afectelor (energiilor) simbolice, rațiunea este impotentă împotriva afectelor imaginare. În cazul unei pasiuni violente (furia fiind un exemplu paradigmatic), obiectul reprezintă, mai degrabă, pretextul pentru manifestarea afectului (pasajul la act) și mai puțin o cauză eficientă. Afectul imaginar (subiectul luat în posesie de acesta) demonstrează abilitatea de a-și justifica retroactiv orice manifestare – oricât de condamabilă.
- ▶ Diferența dintre afect imaginar și afect simbolic este că cel din urmă necesită (implică) un act apt să-l (in)valideze. O promisiune (afectul simbolic care o însoțește) este act de limbaj numai dacă vizează realmente împlinirea lucrului promis — dacă implică identificarea locutorului cu conținutul secvenței simbolice. Actul reușit este atunci când locutorul își asumă practic sau se identifică cu funcția simbolică care îi revine.
- ▶ Afectul (simbolic) coincide, în cazul virtuții, cu actul (virtuos); între afectul imaginar și comportamentul vicios există un decalaj constitutiv naturii viciului. Comportamentul transgresiv nu dobândește, la drept vorbind, niciodată demnitatea unui act, în pofida suferinței pe care o generează. Primul criteriu al actului virtuos este alegerea liberă — un act nu poate fi benefic dacă se produce ca efect al unei constrângeri externe. Al doilea criteriu nu poate fi intenția autorului, ci efectul benefic (în mod sustenabil) asupra beneficiarului.

- ▶ Libertatea (autentică) este rațiune în act; este dificil să ne imaginăm o libertate (rațiune) decuplată de actul capabil s-o adeverească. Rațiunea nu este numai o aptitudine a intelectului: libertatea și rațiunea se suprapun la nivelul actului. Afectul simbolic nu este un spațiu vid, dimpotrivă: poate fi mediul celei mai viguroase și precise percepții interne. Inteligibilitatea unei relații (reprezentări) este direct proporțională cu intensitatea (calitatea) afectului simbolic și invers proporțională cu intensitatea afectului imaginar.
- ▶ Iubirea agapică este un afect care singularizează (fără a izola) — inaugurând totodată receptivitatea în raport cu apelul Celuilalt, al celuilalt aspirant la cunoașterea adecvată a realității. Participarea la natura comunicabilă (rațională) a Celuilalt este criteriul final al moralității (afectului simbolic). Obiectul-cauză al dorinței este *iubirea de Dumnezeu*, care este concomitent iubire de oameni și cauza finală a cunoașterii adecvate (v. Spinoza, 1677/2024, apud Contingență și Necesitate – cap. 3).
- ▶ *Omul este condamnat la libertate* și, implicit, la responsabilitate. Simbolizarea coincide cu emergența subiectului; individul uman nu este în niciun caz vehiculul decerebrat al unei voințe străine. Fenomenul psihic devine act abia în momentul conversiei sale în limbaj articulat și este convertibil în act de limbaj numai în măsura în care poate fi justificat. Simbolizarea afectului nu garantează încă deznodământul moral al comportamentului: actul transgresiv presupune, de asemenea, simbolizarea prealabilă a afectului (resortului pulsional), altfel ar fi imposibil să se producă.
- ▶ Structura (psihică) nu poate explica fără rest comportamentul uman. Restul volițional (al conversiei dorinței în act) rezistă indefinit oricărei operații de simbolizare (intenții de a rezolva libertatea în registru simbolic-imaginar). Altfel spus, vectorii care orientează și facilitează descărcarea excitației (conversia reprezentării în act), determinând astfel comportamentul subiectului, sunt inaccesibili observatorului extern, care nu poate altceva decât să emită ipoteze relative la natura conduitei aflate sub investigație. *Pasajul la act*: disoluția subiectului (transformarea sa în obiect) nu poate fi niciodată completă; nu există act fără autor al actului (fie acesta un subiect psihotic); pasajul la act nu poate induce o extracție din registrul simbolic, de vreme ce valoarea simbolică (a reprezentării) este realizată abia prin intermediul actului.
- ▶ Cum poate obține subiectul o alegere (rațională) dintr-un afect care-l destabilizează, suspendându-i (astfel) discernământul? Angoasa este, mai degrabă, simptomul pierderii libertății, și mai puțin o *situare afectivă fundamentală* (decât poate în cazul anumitor structuri psihice). Opusul patimii este libertatea, adică tocmai actul virtuos (afectul simbolic).
- ▶ Fenomenele psihice nu sunt trăsăturile statice ale unei substanțe (extinse), ci actele (efectele) unui subiect-în-relație – tot așa cum fenomenele sensibile sunt efectele corelației (relației cauzale) dintre entități. Modificările somatice corespunzătoare afectelor sunt pentru creier impredictibile (v. Damasio, 1995/2006, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 7). Nu există patternuri afective, de vreme ce afectele sunt modelate, de fiecare dată, de situația reală a unui organism (viu) bransat la un ambient supus unei mișcări permanente. Experiența emoțională (autentică) este, de fiecare dată, un spectacol

live. Consecința este că reprezentarea dispozițională corespunzătoare este de asemenea modulabilă funcție de situația dinamică a organismului. Afectul este percepția (internă a) modificărilor somatice generate de înscrierile piezișe ale semnificantului.

- Există o relație intimă între afect și limbaj. Angajarea unei ipoteze explicative are drept temei aprobarea afectivă (preselecția inconștientă) a ipotezei în chestiune. Acordul (încrederea) este simultan afect (simbolic) și act (de limbaj) – ca atare este fundamentul și condiția de posibilitate a pactului social. Juisarea neutralizează (abrutizează) afectivitatea, răpindu-i astfel subiectului motivația (resortul simbolic) pentru exercitarea morală a inteligenței. Afectul și actul de limbaj se suprapun întrucâtva. Dacă ambele sunt acte, actul pur este radical diferit (de ambele registre). Cele două se suprapun pe ambele axe: pe axa simbolică, afectul este un act de limbaj ce angajează interacțiunea între subiect și celălalt; pe axa imaginară, este o aserțiune *încremenită în proiect*. Afectul este îninteligibil în afara dimensiunii sale simbolice (etice). Există, de ex., bunăvoință în afara actului (comportamentului) binevoitor? Imperceptibil(ă) rămâne numai actul (receptivitatea) ce facilitează pasajul de la posibilitate (fenomen psihic / resort pulsional) la actualitate (locuțiune / comportament).
- *Solipsismul existențial* (Heidegger, 1927/2001, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 8) este problematic întrucât pare să contrazică (submineze) tocmai miza ontologiei fundamentale: autenticitatea *Dasein*-ului ca posibilitate pură (simplă puțință de a fi) este atestată abia de exprimarea (conversia) acestei indeterminări ca (în) ființă-în-relație (ființă-pentru-celălalt). Subiectul nu se poate înțelege pe sine decât în dialog cu Celălalt. *Dasein*-ul ca *solus ipse* exclude comuniunea funciară cu alteritatea și este incompatibil cu determinarea ființei *Dasein*-ului ca grijă (ființă-în-relație). Angoasa este afectul prezenței spiritului (simptomul unei libertăți radicale). Autenticitatea și inautenticitatea sunt modalități ale angoasei: angoasa pre-dispune omul la realizarea unei alegeri radicale, care determină apoi (ca o condiție ontologică de posibilitate) utilizarea libertății la nivelul experienței. *Vereinzelung* nu înseamnă individualizare (dezvăluirea insului particular), ci, mai degrabă, singularizare, i.e. izolarea unicității *Dasein*-ului ca simplă puțință de a fi. Ceea ce este indivizibil, ireductibil într-un individ nu este specificitatea, ci unicitatea sa. Angoasa nu este, în realitate, o modalitate a conștiinței de sine, de vreme ce suspendă temporar coeziunea experienței intenționale. Angoasa în varianta ei autentică este (convertibilă în) receptivitate (pură). Angoasa ca afect al Realului - al întâlnirii cu abisul ontologic al *Dasein*-ului - sfidează libertatea noastră, nefiind astfel o stare pe care s-o putem obține voluntar. *Situarea afectivă fundamentală* nu poate fi efectul afectării de sine a subiectului. Este exact invers: numai pentru că *Dasein*-ul este angoasă în miezul (în prezența temeiului abisal al) ființei sale și numai în măsura în care receptivitatea (detașarea) este, pentru gânditorul în cauză, rezoluția acestui afect elementar, poate acela să articuleze interogația fenomenologică despre forma ontologică a *Dasein*-ului.

IMPLICAȚII ETICE

Obiectivul oricărei etici constă în purificarea mediului afectiv de balastul prejudecăților, pentru a-l transforma într-un receptacul adecvat pentru lucrarea rațiunii. Afectul simbolic implică *inițializarea* judecății — vidanțarea acesteia de conținut (imaginar) acumulat -, cu scopul capacitării subiectului în cadrul confruntării cotidiene cu exigențele ambientului. Dragostea de libertate este resortul terapiei afectelor: un astfel de om va evita să rumineze — de pe o poziție de superioritate — pe marginea neajunsurilor omeniești; confruntat cu nedreptatea, se va refugia într-o atitudine stoică (un sentiment de detașare binevoitoare), nu din lașitate, ci din acceptarea propriei ignoranțe insurmontabile. Pasiunile (iraționale) nu sunt de evitat numai din cauza caracterului lor sedicios, ci mai ales pentru că reprezintă obstacole insurmontabile în privința înțelegerii raționale a realității (v. Spinoza, 1677/2024, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 3).

CONTRIBUȚIE ORIGINALĂ

Teza propune o distincție conceptuală riguroasă între afect imaginar și afect simbolic care depășește atât dualismul stoic sau raționalist (rațiune vs. pasiune), cât și monismul neurobiologic (afectul ca manifestare organică). Originalitatea constă în fundamentarea acestei distincții pe o articulare interdisciplinară inedită: teoria lacaniană a subiectului, teoria damasiană a mărcii somatice, teoria aristotelică a virtuții și fenomenologia lui Heidegger (autenticitate vs. inautenticitate ca modalități ale angoasei). Contribuția specifică: afectul simbolic nu este o stare, ci un act; diferitele formațiuni ale complexului *thymotic*-afectiv pot fi considerate (a fi) expresii psihosomatice ale unor pulsiiuni parțiale, iuțimea (dorința de afirmare purificată de balastul imaginar) fiind, în schimb, chintesența dorinței — o resursă *inepuizabilă* în măsura în care alege generozitatea (v. Sloterdijk, 2019, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 5).

5. TEZA V Contingența supradetermină și relativizează necesitatea relației cauzale

contingența (inter-subiectivă) vs. necesitatea (imaginară a) relației cauzale

TEZA CENTRALĂ

Contingența inter-subiectivă supradetermină și relativizează necesitatea (imaginară a) relației cauzale. Procesele mediului intern supradetermină condiționările mediului extern; spontaneitatea subiectului — insondabilă și tocmai de aceea principiu al responsabilității morale — este ireductibilă la necesitatea naturală. Subiectul acționează la nivelul lanțurilor cauzale dintr-un resort acauzal: temeiul activității (afectivității) sale este o libertate abisală.

ARGUMENTE PRINCIPALE

- ▶ De ce este necesitatea (raportului causal) o invenție inutilă și / sau pernicioasă? Nu putem atesta empiric necesitatea relației cauzale și nici exclude din principiu posibilitatea creației *ex nihilo*; dar nu putem demonstra nici imposibilitatea vreunei calități cauzale capabile să confirme (cu precizie) această (deocamdată ipotetică) necesitate (v. Hume, 1739/1985, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 2). Relația cauzală este, mai degrabă, contingentă datorită (intervenției) spontaneității (nu neapărat umane) la nivelul (sub forma) cauzelor intermediare; activitatea (stocastică a) factorului subiectiv exclude de asemenea necesitatea existenței umane. Între concept și obiect desemnat n-ar putea exista o relație univocă, capabilă să satureze semnificația, decât dacă termenul (în cauză) ar desemna o singularitate.
- ▶ Nu există o *relație demonstrabilă între obiecte*; implicația este că demonstrația necesității cauzale este imposibilă (v. ibid.). Este ca și când am spune că nu avem acces la adevărul obiectiv al fenomenelor, că știința nu face altceva decât să genereze teorii despre o realitate, a cărei finalitate (cauză eficientă) ne rămâne inaccesibilă. Progresul cunoașterii demonstrează însă că cercetarea (științifică) este ireductibilă la un *joc cu sumă nulă*; o teorie mai bună poate înlocui o teorie între timp inadecvată, dar este la fel de posibil ca două teorii coerente și concurente să coexiste; toate aceste teorii și-au adus contribuția la articularea edificiului epistemic – fie și printr-o aproximare (a adevărului) sau printr-o disonanță ce a constituit imboldul tranziției spre o teorie mai adecvată. Chiar dacă necesitatea relației cauzale este improbabilă, experiența ne arată, de asemenea, că am obținut între timp o cunoaștere destul de exactă a legilor naturii, care ne permite să facem predicții validabile experimental.
- ▶ *Necesitatea, puterea, energia, eficiența* nu sunt proprietăți ale obiectelor, ci impresii interne (produse ale simțului intern), respectiv efecte secundare (retroactive) ale procesării calităților sensibile (v. ibid.). Aceste noțiuni nu desemnează vreo cauzalitate obiectivă, ci au drept referință o cauzalitate psihică — determinarea minții de a stabili corelații între reprezentări.
- ▶ Necesitatea cauzală a oricărei operații nu este o calitate inherentă actantului, ci caracterizează, mai degrabă, determinarea observatorului de a glisa de la o impresia dată la noțiunea asociată - de a extrage efectul din cunoașterea (parțială a) complexului cauzal. Inferența legitimă (prelevarea relației cauzale cu caracter obiectiv) este obstrucționată, mai ales în cazul autoanalizei, de iluzia libertății, de experiența exercitării propriei voințe sau, mai precis, de percepția internă a calității de autor – (impresie) ce însoțește orice mișcare (corporală) / operație mentală (voluntară) (v. ibid.). Am putea spune, pe de altă parte, că tocmai impresia libertății (a autonomiei voinței) constituie resortul determinării de a avansa în aprofundarea conceptelor.
- ▶ De unde obține *natura naturans* (= necesitatea monolitică) libertatea de a institui *natura naturata* (v. Spinoza, 1677/2024, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 3)? Semnificantul

patern nu are nevoie de un alt semnificant (de lanțuri semnificante care să dubleze inutil proliferarea realului); creația este chenoză. Această interpretare este congruentă cu ideea spinozistă, conform căreia este imposibil să existe în afara divinității un ideal capabil să-i determine activitatea. Pentru Dumnezeu nu există un moment al reflecției, fiind astfel imposibil ca substanța (divină) să fie divizată între reflecție (deliberare) și act. Dumnezeu nu poate exista în afara caracterului performativ al actelor sale. Nu este, așadar, imposibil să ne imaginăm că esența divină ar putea deține, pe lângă o libertate paradoxală (ce acționează din necesitatea propriei naturi), alte două atribute – imposibilitatea și contingenta. *Imposibilitatea* se referă la contradicția ireductibilă dintre libertate și necesitate; *contingenta* descrie, în schimb, lipsa principială de inteligibilitate a activității divine (justificarea totdeauna retroactivă fiind o operație caracteristică subiectului uman).

- ▶ Afectul corespunzător reprezentării unui lucru contingent are, în lipsa unei rețele simbolic-imaginare capabile să-i ateste incidența, o intensitate nulă sau aproape de 0. Spinoza (v. *ibid.*) neagă realitatea contingenței, reducând-o la un deficit de cunoaștere. De vreme ce înțelege necesitatea (identitatea dintre actualitate și posibilitate) drept temei al realității, nu pare dispus să accepte: că există o diferență ireductibilă între real și realitate, semnificant și reprezentare, origine și calitate cauzală; că este posibil, în consecință, ca la nivelul elementar al realității să subziste niște relații absolut contingente (inexplicabile și impredictibile). Afectul corespunzător contingenței (reale) nu poate fi astfel decât un soi de detașare (contemplativă).
- ▶ Cum decurge semnificația din relația diferențială dintre semnificanți? Dacă vrei să definești conceptul de pom, nu spui *pom-pom-pom*, ci, de ex., *nume generic pentru arbori care produc fructe comestibile*. Semnificația oricărei unități semantice derivă din raportul variabil dintre particule semnificante diferențiale (distincte sub aspectul formei). Subiectul este efect de semnificant exact în acest sens: este determinat de caracterul diferențial al semnificantului - să genereze reprezentări (reacții somato-afective) și să articuleze, prin intermediul acestora, lanțuri semnificante. Intimitatea structurală (inconștientă) existentă între semnificanții ce constituie lanțul semnificant a-b-c supradetermină intenționalitatea conștientă (imaginară) – a (inter-)locutorului.
- ▶ Organul este o unitate funcțională în cadrul organismului, care este, la rândul lui, unitate funcțională în cadrul comunității, care este, la rândul ei, unitate funcțională într-o societate ș.a.m.d. Am fi tentați să spunem că această coerență internă (aferentă unității funcționale) decurge din finalitatea sistemului (componentei) în cadrul ambientului (ansamblului) cu care interacționează. Există, așadar, o tensiune (irezolvabilă?) între relativa autonomie a unității funcționale și poziția (funcția) ei precisă în cadrul ansamblului. Unitatea (reală a) conștiinței (unui complex de fenomene psihice) nu se suprapune cu o (numai) ipotetică conștiință de sine. Înseamnă numai că un subiect dispune de o atenție flotantă - capabilă să-și mute raza intențională de la o senzație (reprezentare) la alta. Realitatea afectului demonstrează existența unei diviziuni la nivelul fiecărei unități psihice - afectul poate stimula (ca afect simbolic) sau inhiba (ca tulburare imaginară) funcția mai sus menționatei atenții flotante. Indeterminarea percepției interne

(conservarea acestei indeterminări) condiționează funcția atenției distributive. Unitatea conștiinței poate să însemne și că între diferitele fenomene psihice există numai o legătură contingentă - altfel ar fi cu neputință ca un anumit conținut (semnificant) să se poată suprapune până la fuziune și luare-n posesie cu o conștiință ce s-ar cuveni să fie stăpână-n casa ei.

- Realitatea fenomenului psihic (percepției interne) este condiția de posibilitate a fenomenalității – a perceptibilității stimulilor (v. Brentano, 1924/1973, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 4). Mintea este mai reală decât realitatea materială – iată temeiul unei posibile acuzații de panpsihism. Proliferarea simbolic-imaginară a relației la alteritate excedează (supradetermină) structura neurobiologică a subiectului.
- Existența (manifestarea) aspectului x presupune, cel puțin la momentul t , relativa inexistență a aspectelor complementare. Am putea face astfel ipoteza unei interdependențe între existență (ex-sistență) și (o relativă) inexistență ce dezvăluie inconsistența noțiunii de totalitate. *Totalitatea* nu este, am adăuga, nici necesară și nici contingentă, ci, pur și simplu, inutilă – de vreme ce nu poate include coabitarea ambelor sfere ontologice. Inexistența subiectului (= faptul că despre subiect, i.e. despre cel ce instituie legătura, nu se poate spune decât foarte impropriu că există) determină caducitatea noțiunilor de totalitate și necesitate. Subiectul constituie, așadar, termenul mediu (interfața structurată simbolic) ce asigură tranziția între inexistență (un soi de latență ontică) și ex-sistență. Subiectul este oarecum suspendat între ființă și ne-ființă – tocmai ca instanță ce atribuie, vorbind, fiecărei ființări atribute ce pendulează între cele două stări extreme. Posibilitatea precede și include necesitatea - cea din urmă fiind astfel numai o modalitate a celei dintâi. Propoziția *x este cu necesitate* exprimă numai un adevăr circumstanțial, i.e. ființarea ce este cu necesitate (pentru că avem în prezent dovada existenței sale) poate la fel de bine (cum se chiar întâmplă îndeobște) ca în momentul următor să-și înceteze existența. Necesitatea este astfel numai staza temporară a unei posibilități principal fluide. Deci, posibilitatea supradetermină necesitatea. Pasajul la act este tot (numai) un produs al posibilității. Libertatea realizării este o calitate a dimensiunii simbolice. Tot ceea ce este real este și posibil, reciproca nefiind însă valabilă. Necesitatea include, așadar, numai posibilitatea reductibilă la actualitate (realitate), dar exclude atât posibilitatea (încă) nerealizată (despre ceea ce nu este încă manifest nu se poate spune că este necesar) și, mai ales, imposibilul. De unde rezultă că posibilitatea are o demnitate sporită în raport cu necesitatea, adică o supradetermină. (v., pentru această discuție, Aristotel, 1876/2016 și 1957, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 9)
- *Condensarea și excluziunea* sunt procese inconștiente, adică, în definitiv, mecanisme ce țin de fiziologia dispozitivului simbolic. Fiecare semnificant se prezintă drept punct nodal și totodată drept resort al progresiei în profunzimea unei rețele simbolice extinse; polisemia fiind astfel o trăsătură *firească* a semnificantului. „Mehrfach in den Traumgedanken vertreten” (v. Freud, 1899/1999, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 9 și Anexa 1): elementul imaginar se sprijină pe, trimite la sau este supradeterminat de diverși reprezentanți simbolici (semnificanți). Supradeterminarea este, în realitate, o

determinare reciprocă, deci circulară între elementele imaginare și vectorii (factorii) simbolici. Relația dintre subiectul determinat de semnificant (de o vorbire ce-l precede, anticipează, transcende, supradetermină) și semnificant se declină, în realitate, ca o condiționare circulară ori, mai degrabă, topologică. Trăvialul oniric angajează prelucrarea întregii mase a gândurilor onirice, chiar dacă numai anumite elemente simbolice (idei) selecte contribuie efectiv la constituirea conținutului (oniric) manifest. Interdependența elementelor simbolice, respectiv starea de indeterminare ce precede selecția acestora în vederea producției conținutului (oniric) manifest ne trimite cu gândul la două dintre conceptele fundamentale ale mecanicii cuantice: *superpoziția* (= simultaneitatea și contiguitatea – de dinaintea măsurării – a proprietăților sistemelor cuantice) și *inseparabilitatea* (omogenitatea, corelația) *cuantică*. *Inseparabilitatea cuantică* exclude, în stare inițială, relația / diferența (dintre particulele elementare): relația (distincția) este efectul interacțiunii (dintre subiect și realul cuantic). Corelația cuantică își precizează starea numai în momentul interacțiunii cu subiectul cercetător. Analog, elementele diferențiale (semnificanții) ce constituie materia înconștientului își precizează caracterul simbolic abia în momentul realizării diferitelor operații ce țin de fiziologia dispozitivului simbolic: *selecția*, *excluziunea* și *condensarea* – în cazul trăvialului oniric (al transformării conținutului latent în conținut manifest), respectiv constituirea lanțurilor semnificante în cadrul matricei logice – în cazul trăvialului de interpretare. Ambele cazuri semnaleză activitatea unui subiect...

- Ce este contingența în context subiectiv? *It is your own thing*, ne spune Damasio (1995/2006, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 7). Contingența estompează diferența dintre caracterul (presupus) obiectiv al evenimentului și dimensiunea (inter-)subiectivă a interpretării (evenimentului cu pricina). Contingența atenuează diferența dintre relația cauzală și interpretare. Contingența (indeterminarea) nu maschează o relație cauzală temporar inaccesibilă, ci dezvăluie o dimensiune principial inaccesibilă și totuși productivă. Comportamentul *evenimentului individual* (semnificantului înconștient) este, d.p.d.v. al mecanicii cuantice (psihanalizei), contingent în mod obiectiv (*dincolo de ignoranța noastră*). Universul este în mod fundamental impredictibil, și nu predeterminat (de vreo calitate cauzală omnipotentă) (Zeilinger, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 9). Subiectul poate delibera și acționa tocmai pe temeiul indeterminării (dorinței) sale. Subiectul acționează, desigur, la nivelul unei realități constituite din fapte explicabile cauzal. El acționează însă la nivelul lanțurilor cauzale dintr-un resort acauzal. Temeiul activității (afectivității) sale este o libertate abisală. Nu există numai o condiționare neurobiologică a comportamentului uman, ci, de asemenea, o întemeiere simbolică a subiectului, care supradetermină necesitatea naturală.
- Libertatea este factorul contingent — hiatul sau cauza intermediară — dintre complexul cauzal inteligibil (accesibil prin experiență) și setul de efecte asociate. Libertatea aparține spontaneității subiectului și traversează întregul lanț cauzal: de la selecția motivelor, trecând prin conversia acestora în obiective și terminând cu pasajul la act. Libertatea este o variație a calității cauzale (la rândul ei – afect al concretizării semnificantului) – fiind

totodată ireductibilă la constrângerile specifice diferitelor modalități cauzale. Subiectul ca obiect transfinit: transfinit, adică infinit rezistent (și consecvent la nivelul acestei rezistențe) împotriva tendinței totalizante a pulsionii cauzale.

- Distincția aristocratului (a omului liber, rațional) constă într-o alegere ce transformă libertatea în necesitate: pentru omul cu adevărat liber, bunul suprem nu este supraviețuirea (cu orice preț), ci viața calificată — coincidența dintre dorință și rațiune (v. Spinoza, 1677/2024, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 3). Creativitatea culturală (morală) este dovada supradeterminării dorinței (activității somato-afective) de către o libertate radicală. Am fi tentați să spunem că activitatea sistematic transgresivă a psihopatului este o versiune a acestei libertăți. Actul pervers este, în accepțiunea lui Lacan, efectul (denaturat) al unei dorințe ce se identifică cu dorința (vindicativă a) Celuilalt — perversul este instrumentul idolului tribal, plasând o astfel de dorință la polul opus libertății autentice.
- Teza determinismului științific (v. Hawking, 2018, apud *Contingență și Necesitate* – Anexa 2) — *dacă am putea determina poziția și viteza tuturor particulelor din univers la momentul t_x , am putea calcula (prezice) comportamentul acestora în orice moment t_n* — este contrazisă (parțial) pe două fronturi distincte. Pe de o parte, teoria haosului: variații infime la nivelul condițiilor inițiale și al factorilor perturbatori de parcurs produc efecte incomensurabile — *procesul ce ghidează desfășurarea unui lanț evenimential este, în realitate, irepetabil și, deci, impredictibil* (v. ibid.). Pe de altă parte, principiul incertitudinii (Heisenberg): este imposibil să determini simultan (cu precizie) poziția și viteza unei particule elementare. Complexitatea oricărui lanț causal este astfel din principiu (și practic) indeterminabilă — ceea ce confirmă ireductibilitatea contingenței și caracterul iluzoriu al unei necesități cauzale absolute.
- Corelația rezultatelor observației (științifice) produce ceea ce numim realitate (obiectivă). Poziția fiecărei particule este în sine, i.e. dincolo de observația în cauză, indeterminabilă (v. Zeilinger, apud *Contingență și Necesitate* – cap. 9). Actul intențional obține, în funcție de structura sa, un răspuns specific din partea realului (cuantic), instituind astfel o anumită realitate. Faptul că reușesc la un moment dat să măsoar locația unei particule nu înseamnă că particula (în cauză) era în prealabil în locul respectiv. Concluzia falacioasă constă în faptul de a crede că însușirea pe care măsurătoarea o dezvăluie era din totdeauna deja acolo. Proprietățile sistemelor cuantice sunt instituite prin intermediul actului intențional (observațional), de vreme ce subiectul decide în prealabil ce fel de măsurare dorește să realizeze. Rezultatul măsurătorii este astfel contingent (v. ibid.), contingența în chestiune fiind, așadar, o modalitate specifică interacțiunii dintre subiect și semnificantul pe care acela îl actualizează, de fiecare dată, numai parțial. Realitatea este tot ceea ce se poate spune, ea fiind, așadar, reductibilă la formularea efectelor măsurabile ale interacțiunii dintre relația (structura) intersubiectivă și realul supus investigației. Orice sistem supus observației este definibil prin intermediul informației (dobândite), informația respectivă fiind totuna cu totalitatea aserțiunilor posibile (referitoare la sistemul în cauză) (v. ibid.). Mecanica cuantică pare a fi astfel, mai degrabă, în acord cu filozofia limbajului decât cu

Weltanschauung-ul ce domină fizica clasică. Nu-i putem smulge realului, ca efect al unei interacțiuni specifice, decât ceea ce putem prelucra și formula într-o anumită etapă a devenirii (noastre) istorice. Experimentele și aplicațiile teoriei cuantice demonstrează că știința trebuie să traverseze fantasma determinismului (relației cauzale) și să asume tranziția ineluctabilă de la o știință mecanicistă ce descoperă totdeauna numai ceea ce anticipează către un soi de deschidere interdisciplinară aptă să accepte indeterminarea unei calități cauzale (contingente) ce nu admite și uneori se chiar opune exigențelor cauzalității clasice. Diferența ontologică se declină, în acest caz, ca falie între indeterminarea particulei elementare și precizia relației observate, între funcționarea efectivă și silențioasă a realității și determinarea structurilor, între performativ și justificarea sa. Inconștientul își dezvăluie structura (simbolică), pe care n-o deține în prealabil, abia în momentul în care este expus luminii analitice (§§ 5.37-5.39.2).

IMPLICAȚII ETICE

Separarea puterilor în stat și corelativa separare dintre autoritatea spirituală și puterea politică (laică) reprezintă fundamentul modernității (democrației liberale), fiind totodată una dintre premisele unei experiențe religioase autentice: numai această justă segregare asigură autenticitatea și demnitatea ambelor experiențe. Nu avem acces, în domeniul responsabilității morale, la toate resorturile inconștiente ale agentului și nici la toți determinanții complexității conjuncturale: obiectivitatea oricărui lanț causal este fragilizată de inaccesibilitatea (principială a) cauzelor intermediare. Acesta este totodată și temeiul compasiunii: nu ai putea avea înțelegere față de cineva care acționează bezmetic din necesitatea propriei (sale) naturi. În plan etic, voința este liberă numai în măsura în care actul (corespunzător) actualizează un principiu rațional; dorința este liberă numai în măsura în care acționează din necesitatea propriei naturi (simbolice).

CONTRIBUȚIE ORIGINALĂ

Teza demonstrează că contingența nu este un deficit de cunoaștere (cum susținea Spinoza), ci o dimensiune esențială a realului, asumarea acesteia constituind condiția de posibilitate a responsabilității morale. Originalitatea constă în articularea sistematică a relației dintre contingența cuantică (Zeilinger), spontaneitatea subiectului (Lacan-Freud) și supradeterminarea (simbolic-imaginară a) dorinței (Damasio) - într-un cadru etic și ontologic unitar. Contribuția specifică: analogia structurală — nu metaforică — dintre *superpoziția* și *inseparabilitatea cuantică* și indeterminarea originară a semnificațiilor dinaintea selecției (prelucrării) lor la nivelul travaliului oniric (analitic). Ambele cazuri semnaleză activitatea unui subiect — confirmând astfel, pe cale epistemică (analitică) și ontologică, teza libertății abisale.

Concluzie Sintetică

Cele cinci teze fundamentale formează un edificiu argumentativ coerent, articulat în jurul unui ax central: afectul — înțeles ca simptom al (prezenței) semnificantului la nivelul subiectului întrupat — este condiția (mediul) de posibilitate a(l) oricărui act. Traectoria argumentativă poate fi rezumată astfel:

- ▶ Teza I fundamentează ontologic relația dintre cauzalitate și libertate: calitatea cauzală este efectul materializării Logosului, iar subiectul acționează dintr-un resort acauzal — libertatea abisală.
- ▶ Teza II impune o exigență epistemică și etică: diferența ontologică dintre act și fenomen trebuie menținută ca tensiune vie — colapsul acesteia generează, de la manifestările psihopatologice (individuale) la psihozele colective, maladiile *psiho-politice* ale modernității.
- ▶ Teza III identifică operatorul acestei tensiuni: termenul mediu (spontaneitatea subiectului) este confirmarea ireductibilității diferenței ontologice și temeiul responsabilității morale.
- ▶ Teza IV articulează consecința pentru etică: afectul simbolic — spre deosebire de afectul imaginar — este posibilitate în act; coincidența dintre dorință și rațiune nu este un ideal iluzoriu, ci o posibilitate reală a oricărui subiect capabil de simbolizare.
- ▶ Teza V generalizează principiul: contingenta (inter-subiectivă, reală) supradetermină și relativizează necesitatea (imaginară a) relației cauzale, confirmând demnitatea (ontologică) sporită a posibilității (indeterminării) în raport cu determinarea simbolic-imaginară a realității.

1. Calitatea cauzală este efectul materializării Logosului - concretizarea cu pricina fiind însă actul unei libertăți radicale (abisale).

2. Diferența ontologică între act (inconștient) și fenomen (somato-afectiv / simbolic-imaginar) trebuie menținută.

3. Receptivitatea este mediul de posibilitate al conversiei intelectului (actului inconștient) în fenomen somato-afectiv (formațiune simbolic-imaginară).

4. Autentică stăpânire de sine implică o autoritate care elimină din fașă orice contradicție din partea registrului pasional.

5. Actul rezolvă ambivalența emoțională.

6. Semnificația oricărei unități semantice derivă din raportul variabil dintre particule semnificante diferențiale (distincte sub aspectul formei).

- 7. Indeterminarea percepției interne (conservarea acestei indeterminări) condiționează funcția atenției distributive.*
 - 8. Necesitatea este astfel numai staza temporară a unei posibilități principial fluide.*
 - 9. Contingența atenuează diferența dintre relația cauzală și interpretare.*
 - 10. Obiectivitatea oricărui lanț causal este fragilizată de inaccesibilitatea (principială a) cauzelor intermediare. Acesta este totodată și temeiul compasiunii: nu ai putea avea înțelegere față de cineva care acționează bezmetic din necesitatea propriei (sale) naturi.*
-

Bibliografie (selectivă)

- AGAMBEN, Giorgio (2013/2023) *Misterul Răului*. București: Humanitas.
- ALEXE, Dan (2022) *Babel – La început a fost Cuvântul*. București: Humanitas.
- ARISTOTEL (1985) *Nikomachische Ethik*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- ARISTOTEL (2025) *Rhetorik*. Stuttgart: Reclam.
- ARISTOTEL (1876/2016) *Hermeneutika oder Lehre vom Urtheil, Organon*. Berlin: Holzinger.
- ARISTOTEL (1957) *Despre Interpretare, Organon I*. București: Editura Științifică.
- BERGO, Bettina (2011) The Birth Pangs of the Absolute: Longing and Angst in Schelling and Kierkegaard, în Kenaan, H. și Ferber, I. (ed.) *Philosophy's Moods: The Affective Grounds of Thinking*. London, New York: Springer Science+Business Media B.V.
- BRAGUE, Rémi (2022) *Lecuind adevăruri luate razna*. Oradea: Editura Ratio et Revelatio.
- BRENTANO, Franz (1924/1973) *Psychologie vom empirischen Standpunkt*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- *The Dalai Lama and Quantum Physics* (2007), [The Dalai Lama and Quantum Physics \(2007\) - YouTube](#)
- DAMASIO, Antonio (1995/2006) *Descartes's Error*. London: Vintage.
- EVANS, D. (2017) *Wörterbuch der Lacan'schen Psychoanalyse*. Wien-Berlin: Turia + Kant.
- FISHER, Matthew P.A. (2015) 'Quantum cognition: The possibility of processing with nuclear spins in the brain', *Annals of Physics*, Volume 362, [Quantum cognition: The possibility of processing with nuclear spins in the brain - ScienceDirect](#)
- FREUD, Sigmund (1899/1999) *Interpretarea viselor*. București: Editura Trei.
- FREUD, Sigmund (1912) 'Über die allgemeinste Erniedrigung des Liebeslebens', *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschung*, pp. 40-50
- FREUD, Sigmund (1920/2004) Dincolo de principiul plăcerii, în Chivu, M., Dragomir, S. și Zamfirescu, V. D. (ed.) *Opere complete, Vol. III, Psihologia Inconștientului*. București: Editura Trei.
- FREUD, Sigmund (2010) Totem și tabu, în Dragomir, S. și Zamfirescu, V. D. (ed.) *Opere Esențiale, Vol. 9, Studii despre societate și religie*. București: Editura Trei.
- FUCHS, Thomas (2005) 'Delusional Mood and Delusional Perception – a Phenomenological Analysis', *Psychopathology*, 38, https://www.klinikum.uni-heidelberg.de/fileadmin/zpm/psychatrie/fuchs/Delusional_mood.pdf
- FUCHS, Thomas (2009) 'Phenomenology and Psychopathology', *Handbook of Phenomenology and Cognitive Science*, https://www.researchgate.net/publication/226614792_Phenomenology_and_Psychopathology
- FUCHS, Thomas (2013) 'Depression, Intercorporeality, and Interaffectivity', *Journal of Consciousness Studies*, 20, No. 7–8, https://www.klinikum.uni-heidelberg.de/fileadmin/zpm/psychatrie/fuchs/Literatur/Depression_Intercorporeality_and_Interaffectivity.pdf

- FUCHS, Thomas (2013) 'The Phenomenology of Affectivity', *The Oxford Handbook of Philosophy and Psychiatry*,
https://www.researchgate.net/publication/293769263_The_Phenomenology_of_Affectivity
- FUCHS, Thomas (2018) *Leib, Raum, Person – Entwurf einer phänomenologischen Anthropologie*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- HAWKING, Stephen (2018) *Kurze Antworten auf Grosse Fragen*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- HEIDEGGER, Martin (1927/2001) *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- HEIDEGGER, Martin (1953/2020) *Einführung in die Metaphysik*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HEWITSON, Owen (2010) *What Does Lacan Say About... Affects?*, [What Does Lacan Say About... Affects? – LACANONLINE.COM](http://LACANONLINE.COM)
- HEWITSON, Owen (2010) *What Does Lacan Say About... The Signifier?*, [What Does Lacan Say About... The Signifier? – LACANONLINE.COM](http://LACANONLINE.COM)
- HUME, David (1739/1985) *A Treatise of Human Nature*. London: Penguin Books.
- JAMES, William (1884/2007) *What is an Emotion?* Blacksburg, Virginia: Wilder Publications.
- LACAN, Jacques (1966/2006) *Presentation on Psychological Causality, Écrits*. New York, London: W. W. Norton & Company.
- LACAN, Jacques (1966/2006) *The Subversion of the Subject and the Dialectic of Desire, Écrits*. New York, London: W. W. Norton & Company.
- LACAN, Jacques (1966/2006) *The Mirror Stage as Formative of the I Function as Revealed in Psychoanalytic Experience, Écrits*. New York, London: W. W. Norton & Company.
- LACAN, Jacques (1981/2016) *Die Psychosen*, Buch III. Wien: Turia + Kant.
- LACAN, Jacques (1986/1997) *The Ethics of Psychoanalysis · Book VII*. New York, London: W. W. Norton & Company.
- LACAN, Jacques (2004/2016) *Anxiety*, Book X. Cambridge: Polity Press.
- LACAN, Jacques (1973/1998) *The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*, Book XI. New York, London: W. W. Norton & Company.
- LACAN, Jacques (1964/65) *Crucial Problems for Psychoanalysis*, Book XII,
<https://www.lacaninireland.com/wp-content/uploads/2010/06/12-Crucial-problems-for-psychoanalysis.pdf>
- LACAN, Jacques (1974/1990) *Television: A Challenge to the Psychoanalytic Establishment*. New York, London: W. W. Norton & Co Inc.
- LACAN, Jacques (2005/2013) *Namen-des-Vaters*. Wien-Berlin: Turia+Kant
- LACAN, Jacques (1974/2014) *There can be no Crisis of Psychoanalysis*, [‘There can be no crisis of psychoanalysis’ Jacques Lacan interviewed i | Verso Books](http://VersoBooks.com), publicat inițial în *Panorama*.
- LAPLANCHE, J. (1967/2019) *Das Vokabular der Psychoanalyse*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- LÉVI-STRAUSS, Claude (1962/2011) *Gândirea sălbatică*. Iași: Polirom.

- KERSKENS, C. M.- López-Pérez, D. (2022) 'Experimental indications of non-classical brain functions', *Journal of Physics Communications*, Vol. 6, No. 10., [Experimental indications of non-classical brain functions - IOPscience](#)
- KIERKEGAARD, S. (1844/2005) *Der Begriff Angst*. München: DTV.
- MALDINEY, Henri (2007/2018) *Psychose und Präsenz, Drei Beiträge zum Wahnsinn*. Wien – Berlin: Turia + Kant.
- MEINCKE, Anne Sophie (2023) *„Hervorbringende Organe“, „bildende Kraft“, „Hervorbringende Organe“, „bildende Kraft“?...*
- MULHALL, Stephen (2011) Attunement and Disorientation: The Moods of Philosophy in Heidegger and Sartre, în Kenaan, H. și Ferber, I. (ed.) *Philosophy's Moods: The Affective Grounds of Thinking*. London, New York: Springer Science+Business Media B.V.
- NAGEL, Thomas (2023) *What Is It Like to Be a Bat?*. Ditzingen: Reclam.
- PERDIGUES, A. (2022) *Quantum Gravity Research Indicates That Our Brains Use Quantum Computation*.
- RILKE, R. M. (2000) *Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge*. Frankfurt am Main: Suhrkamp BasisBibliothek.
- RUSSELL, B. (1905) 'On Denoting', *Mind*, Vol. 14, No. 56, pp. 479-93
- SENDEROWICZ, Yaron (2011) Anxiety and Identity: Beyond Husserl and Heidegger, în Kenaan, H. și Ferber, I. (ed.) *Philosophy's Moods: The Affective Grounds of Thinking*. London, New York: Springer Science+Business Media B.V.
- SHOCKEY, R. Matthew (2016) 'Heidegger's Anxiety: On the Role of Mood in Phenomenological Method', *Bulletin d'analyse Phénoménologique*, Volume 12, No 1, [Heidegger's Anxiety: On the Role of Mood in Phenomenological Method | Université de Liège](#)
- SLOTERDIJK, Peter (2019) *Zorn und Zeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- SOLER, Colette (1993/2017) Mania: păcat de moarte, în Ciomoș, V. și Țurcanu, R. (ed.) „Nu e Nebun Cine Vrea” - *Introducere în psihanaliza lacaniană / Teoria și clinica psihozelor*. Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană.
- SPINOZA, Baruch (1677/2024) *Ethik in geometrischer Ordnung dargestellt*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- THOMPSON, A.-Coulon, J. (2023) *The Logic-Defying Double-Slit Experiment Is Even Weirder Than You Thought*, [The Double Slit Experiment: How It Works and What It Proves](#)
- WINNICOTT, D.W. (2017) *Fear of Breakdown, The Collected Works of D. W. Winnicott*, Volume 6, 1960– 1963. New York: Oxford University Press.
- WITTGENSTEIN, Ludwig (1921/2001) *Tractatus Logico-Philosophicus*. București: Humanitas.
- WITTGENSTEIN, Ludwig (1969/2013) *Despre Certitudine*. București: Humanitas.
- ZAHAVI, D. (1998) 'Brentano and Husserl on Self-Awareness', *Études Phénoménologiques*, 14 (27-28)
- ZEILINGER, Anton (2005) 'The message of the quantum', [The message of the quantum | Nature](#)

- ZEILINGER, Anton (2006). „Wir brauchen einen Immanuel Kant der Quantenphysik!“, [Anton Zeilinger - "Wir brauchen einen Immanuel Kant der Quantenphysik!" \(2006\)](#)
- ZEILINGER, Anton (2013) *Die Zweite Quantenrevolution*, [Anton Zeilinger - Die Zweite Quantenrevolution \(Vortrag\)](#)
- ZEILINGER, Anton (2013) "Es gibt Dinge, die geschehen ohne Grund.", [Anton Zeilinger - "Es gibt Dinge, die geschehen ohne Grund." \(Gespräch 2013\)](#)
- ZEILINGER, Anton (2014) *Breaking the Wall of Illusion*, [Anton Zeilinger – Breaking the Wall of Illusion @Falling Walls 2014](#)
- ZEILINGER, Anton (2015) "Das Interessante ist doch das, was man nicht versteht.", [Anton Zeilinger - "Das Interessante ist doch das, was man nicht versteht." \(Gespräch 2015\)](#)
- ZEILINGER, Anton (2016) *Wissenschaft und Religion*, [Anton Zeilinger - Wissenschaft und Religion \(Vortrag 2016\)](#)

Lucrări publicate / susținute la conferințe de specialitate (autorul tezei)

- SAS, Daniel (2021) „Jacques Lacan. An interview”, in: *Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 19, pp. 155-192.* https://www.humanistica.ro/engleza/anuare/2021/Aux_pages/GARDA_2021_En.htm
- SAS, Daniel (2022) „Act și interacțiune (inter-afectivitate)”, in: *Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 20, pp. 91-105.* DOI: 10.5281/zenodo.7017758
- SAS, Daniel (2023) „Inexistența vorbitoare”, in: *Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 21, pp. 141-189* <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1276758>
- SAS, Daniel, „O încercare de teorie a artei (afective)” la *The International Conference for Doctoral Students in Philosophy*, 21 mai 2021, Cluj-Napoca https://hiphi.ubbcluj.ro/Public/File/evenimente/2021/SDF/Program_final.pdf
- SAS, Daniel, „Subject vs. Proper name” la *The Second International Conference for Doctoral Students in Philosophy*, 20 mai 2022, Cluj-Napoca https://hiphi.ubbcluj.ro/Public/File/Scoli_doctorale/SDF/2022/Program%202022_final.pdf
- SAS, Daniel, „A speaking inexistence” la *The Third International Conference for Doctoral Students in Philosophy: Conflict and harmony in the philosophical thought*, 19 mai 2023, Cluj-Napoca https://hiphi.ubbcluj.ro/Public/File/Scoli_doctorale/SDF/2023/Conf%20doc/Program%202023%20ICDSP_16_05_2023.pdf